

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Mart/March 2025]

Alev ÖZTÜRK MERDİN

<https://orcid.org/0000-0002-6957-4913>

Öğr. Gör. Dr.

alevmerdin@ahievran.edu.tr

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

<https://ror.org/05rrfpt58>

Türk Dili Bölümü-Rektörlük

Emîrî 1352 ve Beyazıt 5481 Nüshaları Üzerinden Burgazî'nin Fütüvvet-nâmelerinin Karşılaştırmalı Analizi

*Comparative Analysis of the Parables Burghazi's
Futuwwatnâmas through Emîrî 1352 and Beyazıt 5481
Manuscripts*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 21.01.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 21.02.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 20.03.2025

Atıf | Citation

Öztürk Merdin, A. (2025). Emîrî 1352 ve Beyazıt 5481 Nüshaları Üzerinden Burgazî'nin Fütüvvet-nâmelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(1), 37-62. <https://doi.org/10.34083/akaded.1624538>

Öztürk Merdin, A. (2025). Comparative Analysis of the Parables Burghazi's Futuwwatnâmas through Emîrî 1352 and Beyazıt 5481 Manuscripts. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(1), 37-62. <https://doi.org/10.34083/akaded.1624538>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Tarafli Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes-IThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Alev ÖZTÜRK MERDİN | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Özet

Toplumun hafızası ve anlatılarında yer alan kültürel inanç unsurları, imge ve semboller aracılığıyla dönemin sosyo-kültürel bağlamına uygun bir şekilde yeniden üretilir. Kültürün teolojik tanımlarında, dinî inançlar ve uygulamaların kültürel kökenlerden biri olduğu düşüncesi yaygındır. Gelenekler; kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, inançlar ve uygulamalar bütünüdür ve kültürel ağın önemli bir parçasını oluşturur. Bu kültürel ağ, semboller aracılığıyla iletişim kurar ve kültürde gözlemlenen ortak inançlara dayalı davranışlar bu iletişimin örneklerini sunar.

İnanç anlatıları ve ritüeller, geleneksel bilginin aktarımı ve dinî değerlerin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynar. Fütüvvet-nâmeler, İslam toplumlarında önemli bir sosyal ve ahlâki kurum olan fütüvvet ve ahilik geleneğini aktaran temel anlatı metinleri arasındadır. Bu metinler; fütüvvet ideallerini, ritüellerini ve değerlerini aktarmanın yanı sıra ait oldukları dönemin sosyal, kültürel ve dinî değerlerini de yansıtır. Çok yönlü içeriğe sahip bu metinler; peygamber kıssaları, sahabe hayatları, evliya menkıbeleri ve tarihî şahsiyetlerin hayat hikâyeleri gibi çeşitli konularda bilgi veren anlatılardır.

Çalışma, Burgazî'nin Emîrî 1352 ve Beyazıt 5481 nüshalarındaki 9 kıssanın benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak fütüvvet-nâme geleneğinin gelişimine ve çeşitlenmesine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Burgazî Fütüvvet-nâmesi'ndeki kıssalar; ritüel, sembolizm ve kült bağlamında analiz edilerek her iki nüshada yer alan kıssalar inanç sistemi, değerlerin toplumsal sürekliliğin sağlanmasındaki işlevleri açısından mukayese edilmiştir. Kıssalardaki ritüeller ve semboller, fütüvvet-nâmelerin kültürel ve sosyal bağlamını anlamak için önemli ipuçları sunar. Çalışma kapsamında kıssaların tematik yapısı ve anlatım biçimleri karşılaştırılarak nüshalar arasındaki farklılıkların nedenleri ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet-nâme, Burgazî , kıssa, ritüel, kült.

Abstract

In theological definitions of culture, it is common to consider religious beliefs and practices as one of the cultural roots. Traditions are a set of values, beliefs and practices passed down from generation to generation and form an important part of the cultural network. This cultural network communicates through symbols, and the behaviors based on shared beliefs observed in cults provide examples of this communication.

Belief narratives and rituals play an important role in the transmission of traditional knowledge and the dissemination of religious values. Futuwatnâmas the basic texts of the tradition of Futüwwa and Akhism, which is an important social and moral institution in Islamic societies. In addition to conveying the ideals, rituals and values of futuwwa, these texts also reflect the social, cultural and religious values of the period to which they belong. These texts, which have a multifaceted content, present narratives that provide information on various subjects such as prophet parables, the lives of the Companions, the stories of the saints and the life stories of historical figures.

The study aims to shed light on the development and diversification of the Futüwwa tradition by revealing the similarities and differences of the 9 parables in Burgazî's copies of Emîrî 1352 and Beyazıt 5481. By analyzing the parables in Burgazî Fütüvvet-nâmesi in the context of ritual, symbolism and cult, the belief system and values in the understanding of futüwwa.

Keywords: Futuwatnâma, Burghazi, parable, ritual, cult.

Giriş

Halkbilimi, sosyal ve beşeri bilimlerle olan bağlantısı nedeniyle çok yönlü bir disiplindir. Bu çok yönlülük halkbiliminin farklı disiplinlerle etkileşimini ve disiplinlerarası çalışmaların önemini vurgular. Halkbilimi bileşenleri arasında yer alan inanç sistemleri; ilahiyat, sosyoloji gibi farklı disiplinlerin kesişim noktasında yer aldığı için disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir.

Kültürel unsurların geçmişten günümüze farklı bağlamlarda yeniden üretilmesi, metinlerin ve anlatıların birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu savunan metinlerarasılık kuramının merkezinde yer alır. Bu kuram edebiyatın sürekli bir diyalog ve dönüşüm süreci içinde var olduğunu ve hiçbir metnin tamamen özgün olamayacağını vurgular. Postmodern düşünce de bu görüşü destekleyerek yeni metinlerin aslında kendinden önceki metinlerin yeniden yorumlanması ve kurgulanmasıyla oluştuğunu belirtir. Dolayısıyla günümüzde birçok metin ve anlatı edebiyat tarihindeki diğer metinlerle etkileşim içinde varlığını sürdürür. Bu etkileşim, metinlerin birbiriyle alışveriş içinde olduğunu düşündüren bir süreklilik arz eder (Aktulum, 2015, s. 16). Postmodern kuramcılar, herhangi bir metnin özünde daha önce var olan metinlerden alınmış parçaların yeni bir düzenlemeyle bir araya getirilmesinden oluştuğunu ileri sürer. Metinlerarasılık kavramı bu görüşü destekler ve bu bakış açısı, önceki yazarların eserlerine ve yerleşik edebî geleneğe bir çeşit saygı duruşu olarak yorumlanabilir. Yazma eylemi, aynı içeriğin farklı şekillerde ve farklı bağlamlarda tekrarlanmasından başka bir şey değildir. Bu yinelenme anlatıcıdan anlatıcıya bir söylemlerarasılık, metinden metine bir metinlerarasılık, sanattan sanata bir göstergelerarasılık olarak kendini gösterir. Bu yaklaşım, kültürel ürünlerin sürekli yeniden üretilmesini ve kültürün imge ve simge bağlamında sürekliliğini sağlar (Aktulum, 2013, s. 6). Toplumsal bellek, bir toplumun ortak geçmişini ve kimliğini oluşturan önemli bir unsurdur. Geçmişte birlikte hatırlama eylemi, ortak bir kimlik oluşturarak toplumsal bağları güçlendirir. Toplumsal bellek, biyolojik olarak aktarılamadığı için kültürel belleğin canlı tutulması ve nesiller arası aktarımın sağlanması gerekir. Toplumsal değerlerin, inançların ve davranışların sürekliliğinin sağlanması geleneksel bilginin aktarımı ile mümkündür. Ritüeller, toplumsal belleğin yeniden üretilmesi ve yeni kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynar (Murtezaoğlu, 2012, s. 345). Toplum hafızasında ve anlatılarda yer alan kültürel inanış unsurları, imge ve simge boyutunda dönemin sosyo-kültürel bağlamına uygun şekilde yeniden üretilir. Bu süreç kültürel unsurların günümüzde de canlı kalmasını sağlar. Toplum hayatında sürekli olarak yeniden yorumlanan kültürel inanışlar o toplumun duygu ve düşünce dünyasını yansıtan imgeler oluşturur. Aktulum'a göre imgeler, kültürel etkilerle evrensel bir değer kazanır ve sembolik bir anlam taşır (Aktulum, 2013, s. 7). İmgelerin anlamı bağlamsal kullanımlarla güncellenir ve bu sayede kökensel anlamları farklı dönemlerde de korunur. Bu süreç yereliktен evrenselliğe doğru kültürel bir süreklilik sağlar.

İnanç sistemleri, insan kültürünün temel taşlarından biridir ve bu sistemlerin aktarımı genellikle anlatılar aracılığıyla gerçekleşir. Kültürler belirli bir nesneye, kişiye veya kavrama

yönelik tapınma veya aşırı hayranlık içeren inanç sistemleridir ve ritüeller aracılığıyla ifade edilir. Gordon Marshall'a göre ritüel, sembollerle desteklenen ve belirli zamanlarda tekrarlanan bir davranış kalıbıdır (Marshall, 1999, s. 623). Ritüeller genellikle dinle ilişkilendirilse de gündelik yaşama dair verileri de bünyesinde barındırmaktadır. Başlangıçta dinî bir bağlamda ortaya çıkan bir ritüel zamanla toplumsal bir amaca hizmet edebilir. Bu bağlamda inanç, ortaklık duygusu ve dayanışma gibi unsurlar ritüellerin toplumsal işlevini yerine getirmesinde temel rol oynar (Murtezaoğlu, 2012, s. 345). Emile Durkheim'e göre ritüellerde önce eylem gelir, inançlar eylemlerden doğar. Durkheim, ritüellere epistemolojik bir rol atfeder ve ortak ritüel deneyiminin düşüncenin yapı taşlarını oluşturduğunu savunur (Durkheim, 2006, s. 17) . Toplumlar, ritüeller aracılığıyla değerlerini koruyarak ve geliştirerek yapılarını sürdürür. Durkheim'e göre ritüeller, her toplum için aynı olan temel toplumsal ihtiyaçları karşılar. Metin And, Durkheim'in ritüellerin toplumsal işlevlerine dair görüşlerini dört maddede özetler: "Ritüeller bireyleri topluma adapte eder, toplumsal bağları güçlendirir, geleneklerin ve inançların devamını sağlar ve bireylere ait olma duygusu ve mutluluk verir." Toplu gösteriler ve törenler gibi ritüeller de bireyleri bir araya getirerek ortak bilinci güçlendirir ve kültürel değerlerin aktarılmasını sağlar (And, 2003, s. 307-308). Nesilden nesle aktarılan gelenekler, birbirine bağlı daha büyük bir ağın parçalarıdır ve bu parçaların incelenmesi kültürel ağın toplumsal bağlamda anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Kültür, semboller aracılığıyla iletişim kurar ve bu iletişim ortamındaki ortak inançlara dayalı davranışların en eski örnekleri kültlerde gözlemlenebilir. Kültürün teolojik tanımlamalarında da bu bakış açısı hâkimdir ve kültürün kökenlerinden birinin dinî inançlar ve uygulamalar olduğu düşünülür. Kültün en eski ve teolojik tanımlarında "ibadet etme" veya "tapma" anlamları vurgulanır. Dini kültürel bir sistem olarak gören yaklaşımlarda da benzer bir bakış açısı vardır. Dinin "hareket eden semboller sistemi" olduğunu savunan çalışmalarda din varoluşun genel düzenini kavramsallaştıran bir yapı olarak kabul edilir. Bu tanımlamalar, kültü bir tür şablon veya model olarak gören ve kültürü kült kavramına yaklaştıran çalışmalarla paralellik gösterir (Altın, 2019, s. 1053). Kültün şekillendiği kültürel ve dinî bağlam, Anadolu'da 12. yüzyılda ortaya çıkan ve sosyal, ekonomik ve ahlaki hayatı etkileyen bir esnaf ve sanatkâr örgütü olan ahiliği anlamak için önemlidir.

Ahilik, Anadolu'da sosyal, ekonomik ve ahlaki hayatı derinden etkileyen bir esnaf ve sanatkâr örgütüdür. Bu yapılanma, sadece mesleki bir örgütlenme değil aynı zamanda bir ahlâk sistemi ve yaşam felsefesidir. Dürüstlük, adalet, cömertlik, yardımseverlik, dayanışma ve ustalık gibi temel değerler üzerine kurulu olan ahilik, toplumda ahlaki bir düzenin sağlanmasına ve sosyal barışın korunmasına katkıda bulunmuştur. Burgazî Fütüvvet-nâmesi gibi metinler, ahiliğin değerlerini ve ilkelerini yazılı hale getirerek sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Bu metinler, ahiliğin tarihsel gelişimini ve toplumsal etkisini anlamak için önemli kaynaklardır (Arıcan, 2023, s. 119). Fütüvvet-nâmelerdeki kıssalar, bu ritüellerin ve kültlerin nasıl uygulandığını ve toplum hayatını nasıl etkilediğini gösteren örneklerle doludur. Bu bilgiler ışığında, kültlerin fütüvvet-nâmelerde farklı içerik ve yorumlara sahip olabileceğini öngörebiliriz. Fütüvvet-nâmeler, ahlaki ve sosyal kuralları öğreten, genellikle alegorik bir anlatım tarzı kullanan eserlerdir.

Farklı dönemlerde ve farklı yazarlar tarafından kaleme alınan fütüvvet-nâmelerde kùltlerin yorumlanma biçimleri ve içerikleri de değışiklik gösterebilir. Bu kıssalarda kullanılan semboller ise ahilik teşkilatının değerlerini ve inançlarını yansıtır. Dolayısıyla fütüvvet-nâmelerdeki kıssaların ritüel, kùlt ve sembol ilişkisi bağlamında incelenmesi, bu metinlerin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak ve Türk kùltür ve edebiyatına yeni bir bakış açısı kazandıracaktır.

Fütüvvet-nâmelerin büyük çoğunluğu tasavvufi bir temele dayanır ve fütüvvet anlayışını Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberlerin özellikleri ile örneklendirerek açıklar. Bunun yanı sıra bu eserler, fütüvvet ve ahiliğin kurallarını, mertebelerini ve teşkilat yapısını da yansıtan bilgiler içerir (Erdem, 2021a, s. 28). Bilinen en eski fütüvvetname, Ebu Abdurrahman Sülemi tarafından 1021 yılında yazılan "Kitabu'l-Fütüvve" adlı eserdir (Gölpınarlı, 1949; Pala, 2013, s. 2).

Burgazî Fütüvvet-nâmesi üzerine ilk çalışma, M. Fuad Köprülü'nün 1919 tarihli *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli kitabında yer almaktadır. Muallim Cevdet Bey, Fütüvvet-nâme'den alıntılar yaparak çalışmalara katkıda bulunmuş, Franz Taeschner ise eserin farklı kütüphanelerde bulunan çeşitli nüshaları hakkında bilgi vermiştir (Taeschner, 2015, s. 34). Abdülbaki Gölpınarlı, Burgazî Fütüvvet-nâmesi metnini de içeren bazı fütüvvet-nâme metinlerini yayımlamıştır. Gölpınarlı'nın yayımladığı metin ile DTCF nüshası arasında bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Ayhan Pala, orijinal metne hacim olarak daha yakın olduğu düşünölen başka bir nüshayı incelemiştir (Pala, 1983). Kaan Yılmaz, Fütüvvet-nâme'nin İstanbul Millet Kütüphanesi'ndeki bir nüshasını dil özellikleri açısından incelemiştir (Yılmaz, 2016). Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlanan ve incelenen Emîrî nüshası, Millet Kütüphanesi'nin Ali Emîrî salonunda 1352 numarada kayıtlıdır. Gölpınarlı, bu nüshayı en eski ve kapsamlı nüsha olarak kabul etmiştir (Gölpınarlı, 2015, s. 77). Ayhan Pala, DTCF Kütüphanesi'ndeki Mustafa Çon kitapları arasında 536 numarada kayıtlı Burgazî Fütüvvet-nâmesi nüshası üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Beyazıt Kütüphanesi'nde 5481 numarada kayıtlı olan diğeri nüsha ise Sahura Arıcan tarafından incelenmiştir (Arıcan, 2024). Kaan Yılmaz tarafından incelenen Travnik nüshası da dikkate değerdir. Yılmaz, çalışmasında Burgazî Fütüvvet-nâmesi'nin Travnik nüshasının dil, üslup ve içerik özelliklerini analiz ederek eserin fütüvvet geleneği içindeki yerini ve önemini ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2016).

İncelenen fütüvvet-nâmelere hamdele ile başlanıp fütüvvetin anlamı ele alınmıştır. Âyet ve hadislerle fütüvvetin kabul etmediği kişiler hakkında geniş bir bilgiye yer verilmektedir; ayrıca bu metinlerde fütüvvet ilkeleri ışığında şeyhin, ahi bireylerin ve ideal insan tipinin sahip olması gereken nitelikler detaylı bir biçimde aktarılmaktadır. Fütüvvet-nâmelerde "Ahi sofrası, sofrada adabı ve giyim kuşam" gibi konular ortak temalar arasındadır (Arıcan, 2024; Yılmaz, 2019; Gölpınarlı, 2015).

Menkıbe, tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahip olan ve genellikle velilerin kerametlerini anlatan kısa anlatılardır (Ocak, 2017, s. 33-34). Tasavvuf geleneğinde velilerin kerametlerini anlatan kısa anlatılar olan menkıbeler gibi fütüvvet-nâmeler de inanç temelli anlatılar oldukları için kùlt, ritüel ve sembolizm gibi kavramların

incelenmesi için zengin bir kaynak sunar. Metinlerarası yaklaşım bir metnin daha önce yazılmış metinlerden alınan parçaların bir araya getirilmesiyle oluştuğunu savunur. Fütüvvet-nâmelerdeki kült ve ritüel unsurlarının incelenmesi, bu yaklaşımın doğruluğunu da destekleyebilir. Bu çalışma fütüvvet-nâmelerin bu yönünü ele alarak inanç temelli anlatıların kültürel ve tarihsel bağlamını daha iyi anlamamıza katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmada, Beyazıt Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi'ndeki Burgazî fütüvvet-nâmesi nüshaları ile Sahura Arıcan'ın "Burgazî Fütüvvet-nâmesi'ne Göre Ahiliğin İnsan Yetiştirme Yöntemi ve Bunun Günümüze Yansımaları" adlı çalışması temel kaynak olarak belirlenmiştir. Betimsel tarama modelininin kullanıldığı makalede fütüvvet-nâmelerdeki kıssalarda yer alan kült, ritüel ve sembolizm gibi inanç temelli unsurlar incelenecektir. Burgazî'nin iki önemli nüshası olan Emîrî 1352 nüshası ve Beyazıt 5481 numaralı nüshada yer alan kıssaları konu, şahıs kadrosu, ritüel, kült ve sosyal işlev bağlamları ile temalar bakımından mukayese edilecektir. Çalışma, nüshalardaki kıssaların karşılaştırmalı analizini yaparak fütüvvet-nâme'nin farklı yorumlanma biçimlerini ve geçirdiği değişimleri anlamaya katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmada elde edilen veriler, doküman analizi ile incelenmiş ve bulgular kuramsal çerçevede yorumlanmıştır.

1. Burgazî Fütüvvet-nâmesi Metinlerinde Yer Alan Ortak Kıssalar

Emîrî ve Beyazıt nüshalarındaki kıssa analizine geçmeden önce her iki fütüvvet-nâmede de yer alan ortak kıssaların tespiti ve bunların taşıdığı önemin vurgulanması, konunun bütüncül bir şekilde anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Çalışmanın bu bölümünde, inanç temelli anlatılarda ritüel ve kült kavramlarını ele alarak aralarındaki ilişki incelenecektir. "Hz. Yûsuf'un İffetî, Ashâb-ı Kehf, Gökten İnen Sofra" kıssaları tema, ritüel, sembol ve kült başlıkları altında değerlendirilecektir. Her iki nüshada da ortak olarak verilen 3 kıssa bulunmaktadır:

1.1. Hz. Yûsuf Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî, 7a-7b-8a)

Hz. Yûsuf kıssası, Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı olarak anlatılan ve birçok önemli tema içeren kıssalardan biridir. Yûsuf kıssası, zamanla çeşitli kültürel yorumlara ve uyarlamalara da konu olmuştur. Burgazî Fütüvvetnâmesi'nde yer alan Hz. Yûsuf kıssasının bir bölümünde, Hz. Yûsuf'un temizliği ve onuru sayesinde nefesine hâkim olduğu ve böylece şeytanı mağlup ettiği anlatılır. Hz. Yûsuf genç yaşta kuyudan kurtarıldığında, Tanrı ona "fetâ" adını vermiştir. Zeliha'nın tarifsiz güzelliğine ve evde yalnız olmalarına ve kendisine meyletmesine rağmen, doğruluktan ayrılmamış ve nefesine yenik düşmemiştir. Bu nedenle Tanrı, Yûsufa "fetâ" demiştir (Gölpınarlı, 1950). Fütüvvetnâmedeki Yûsuf kıssasının olay örgüsü şu şekildedir:

"Zeliha, Hz. Yûsufa âşık olur fakat Hz. Yûsuf ona karşılık vermez. Zeliha, sarayını aynalarla kaplatır ve Hz. Yûsuf'u davet eder. Hz. Yûsuf, aynadaki görüntüsüne bakınca Zeliha'nın hilesini anlar ve ona bakmaz. Dedikoduları duyan Zeliha, Mısırlı soyluların beş eşini davet eder ve onların eline bıçak verip turunç kesmelerini söyler. Kadınlar Hz. Yûsuf'u görünce büyülenir ve turunçları keserken ellerini de keserler, fakat acıyı

hissetmezler. Sonunda Zeliha, Hz. Yûsuf'u yalnızken baştan çıkarmaya çalışır. Zeliha, Yûsuf'u تنها bir yere götürüp kapıları kilitler. İblîs, "Yûsuf zina etti!" diye sevinir. Yûsuf kaçarken Zeliha Yûsuf'un arkasından eteğine yapışır, etek yırtılır. Kapılar açılır ve Yûsuf kurtulur." (Burgâzî, 7b-8a).

Hz. Yûsuf Kıssasının Ritüel ve Kült Açısından Değerlendirilmesi

Tasavvuf geleneğinde sıkça işlenen bu kıssa, nefsin arzularına karşı koyma, sabır, iffet, ilahi aşk ve insanın içsel mücadelesi gibi temaları ele alır. Zeliha'nın Hz. Yûsuf'a olan aşkı dünyevi bir aşkı temsil ederken, Hz. Yûsuf'un bu aşka karşı koyması ise ilahi aşka olan bağlılığını ve nefsin terbiye etmesini simgeler. Kıssada geçen semboller, tasavvufi yorumlarda farklı anlamlar kazanır. Örneğin Zeliha'nın sarayını camdan yaptırması, nefsin her türlü hile ve baskıya rağmen ilahi aşkı engelleyemeyeceğini gösterir. Kadınların ellerini kesmeleri ise dünyevi güzelliğin insanı nasıl kör edebileceğini ve hakikati görmesini engelleyebileceğini ifade eder. Hz. Yûsuf'un Zeliha'nın eteğinden kurtulması ise nefsin esaretinden kurtuluşun ve ilahi aşka ulaşmanın sembolü olarak yorumlanabilir. Yûsuf; güzelliği, zekâsı ve iffetiyle ideal bir figür olarak tasvir edilir ve birçok kültürde kahramanlık sembolü hâline gelir. Bu durum, Yûsuf'un etrafında bir tür kült oluşumuna zemin hazırlamıştır:

Zeliha'nın Yûsuf'u Odağına Çağırma Ritüeli: Bu ritüel, nefsin istek ve arzularının peşinden gitme, dünyevi zevklere kapılma eğilimini temsil eder.

Kadınlara Turunç ve Bıçak Verme Ritüeli: Bu ritüel, Yûsuf'un güzelliği karşısında duyulan hayranlık ve şaşkınlığı, aynı zamanda dünyevi güzelliğin insanı nasıl etkileyebileceğini gösterir.

Yûsuf'un Kaçışı: Kaçma eylemi, nefsin isteklerine karşı koyma, ahlaki değerlere bağlı kalma ritüelini temsil edebilmektedir.

Kült Sembolleri

Ayna: Eski Türk inanisinde ayna dünyevi yaşam ile ruhlar âlemi arasında bir sınır, bir geçiş noktası olarak kabul edilmektedir. Şamanlar, aynaya bakarak kendi ruhlarını görebilir, geleceği okuyabilir ve ruhlar âlemiyle iletişim kurabilmektedir. Ayna aynı zamanda gizemli bir nesne olarak görülür ve aynanın bu dünya hakkında bilgiler sunabilecek bir araç olduğuna inanılırdı (Baldıck, 2010, s. 157-158). Aynalarla ilgili mitosların yanı sıra çeşitli efsaneler de bulunmaktadır (Sümer, 2017, s. 1368). Bunlardan biri, dünyayı gösterdiği söylenen İskender'in aynası hakkındadır. Bu aynanın İskender'e Hindistan hükümdarı Kayd tarafından verildiği rivayet edilir. Başka bir rivayete göre ise İskenderiye şehrinin kurucuları olan Belinas, Hermis ve Valines tarafından yapılmıştır (Schimmel, 2004, s.58). Metinde ayna, aldatıcı dünyevi güzelliği, nefsin yanıltıcı doğasını ve kişinin iç dünyasını yansıtan bir imge olarak değerlendirilebilir. Yûsuf'un aynaya bakıp başını eğmesi, nefsin tuzaklarından kaçınmayı simgeler.

Turunç ve Bıçak: Bıçak ve kılıç, hem seküler hem de dini bağlamlarda güç, hâkimiyet, adalet, cesaret, yiğitlik, ihtiyat ve yıkım gibi birçok anlam taşır. Bıçak imgesi, doğal

varlıklara hükmetmenin yanı sıra şeytani güçlere karşı da bir koruma sembolü olarak kullanılır. Ayrıca kutsal savaşın da bir sembolü olarak yorumlanabilir (Çoruhlu, 1999, s.65). Turunç; güzelliği ve çekiciliği temsil ederken, bıçak ise keskinliği, acıyı ve fedakarlığı simgeler. Kadınların turunçları keserken ellerini kesmeleri, dünyevi güzelliğin insanı nasıl kör edebileceğini ve acıya rağmen farkında olmayabileceklerini göstermektedir.

Yûsuf'un Eteği: Yûsuf'un eteği, iffet ve namusun simgesi olarak yorumlanabilir. Eteğin yırtılması, iftiraya uğrama ve zorluklara rağmen ahlaki değerlere bağlı kalma mücadelesini temsil eder.

Kapılar: Kapılar, engelleri, fırsatları ve kaderi simgelemektedir (Schimmel, 2004, s.72). Kapıların açılması, Yûsuf'un kurtuluşu ve ilahi adaletin tecellisini temsil etmektedir.

Bu ritüel ve semboller, fütüvvetname geleneğinde önemli bir yere sahip olan ahlaki ve manevi değerleri yansıtmaktadır. Yûsuf kıssası, çeşitli ritüeller ve sembolleri içermektedir. Kuyuya atılma, zindana hapsedilme, saraya yükselişi gibi olaylar, sembolik bir anlam taşıyor ve geçiş ritüellerini andırır (Çobanoğlu, 2003, s. 60). Kuyu, karanlık ve bilinmezliği temsil ederken; saray, güç ve iktidarı simgeler. Yûsuf'un bu farklı mekânlar arasındaki yolculuğu, bireyin manevi gelişimini ve dönüşümünü yansıtır. Ayrıca Zelihâ'nın Yûsuf'u elde etmek için düzenlediği hileler ve kadınların ellerini kesmeleri, toplumsal ritüeller ve kültürel kodlar hakkında ipuçları verir.

Yûsuf kıssasında ritüel ve kült unsurları birbirleriyle iç içedir. Ritüeller, kültürel değerleri ve inançları pekiştirirken kültürler de ritüellerin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunur (Bayat, 2017, s. 45). Yûsuf Suresi 30. ayette geçen "Şehirde kadınlar, Aziz'in karısı kölesinden murat almak istemiş, sevgi bütün kalbini kaplamış, görüyoruz ki o apaçık bir sapıklıkta dediler" ifadesi, Hz. Yûsuf'un karşılaştığı ahlaki sınavı ve bu sınavı başarıyla atlattığını anlatır. Bu durum, kişinin ahlaki değerlere bağlı kalarak ilahi rızayı kazanabileceğini gösteren bir ritüel olarak yorumlanabilir. Yûsuf kıssası, ritüel ve kült bağlamında incelendiğinde çok katmanlı ve zengin bir anlam dünyası ortaya çıkar. Bu kıssa bireyin manevi yolculuğunu, toplumsal ritüelleri, kültürel değerleri ve inançları ele alarak, insanlık tarihinin önemli bir parçasını yansıtır (Çobanoğlu, 2003, s. 65; Esin, 2011; Eliade, 1994, s. 7-56).

1.2. Ashab-ı Kehf Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî, 8a-8b-9a-9b)

Ashâb-ı Kehf kıssası, yüzyıllardır farklı kültürlerde anlatılan ve çeşitli yorumlara tabi tutulan zengin bir anlatıdır. Rivayete göre altı genç, putperest hükümdar Dakyunus'un bir kedi yüzünden korktuğunu görünce onun Tanrı olmadığını anlayıp gerçek Tanrı'yı aramak için kaçarlar. Dakyunus'un çobanına rastlarlar ve o da onlara katılır. Çobanın köpeği de gruba katılmakta ısrarcı davranır ve sonunda topluluğa kabul edilir. Böylece sekizi (yedi kişi ve Kıtmîr adlı köpek) bir mağaraya sığınır ve uykuya dalarlar (8a). Mağarada Tanrı'nın koruması altında 309 yıl uyurlar. Bu süre zarfında Cebrail onları sağa sola çevirerek korur. Köpek ise onları terk etmemek için hiç uyumadan mağaranın girişinde bekler. Şeytan, onları yok etmek için 3000 şeytanla mağaraya saldırır. Köpek, Tanrı'ya dua eder ve şeytanlar geri püskürtülür. Köpeğin sadakati ve inancı sayesinde

insan mertebesine yükseltilir. Yedi Uyurlar uyandıklarında, gerçek inançları nedeniyle zulüm görenlerin sonunda Tanrı'nın koruması altında kurtuluşa ereceklerini gösterirler.

Kıssa, fütüvvet yolunda sadık kalmak için bâtılı terk edip Hakk'a yönelmenin önemini vurgular. Kıssanın özünde inanç, zulme karşı direniş, sadakat ve Allah'a güven gibi evrensel temalar yer alır:

Tevhid İnancı ve Putperestliğe Karşı Duruş: Kıssanın en belirgin teması, tevhid inancının vurgulanması ve putperestliğe karşı çıkıştır. Hükümdarın kendisini Tanrı ilan etmesi, putperestliğin bir sembolüdür. Altı genç ise bu iddiayı reddederek tek bir Tanrı'ya olan inançlarını savunur. Bu duruş, kıssanın temel mesajlarından birini oluşturur: Gerçek güç ve kudret yalnızca Allah'a aittir.

Zulme Karşı Direniş ve Hakk'a Sığınma: Hükümdarın zulmünden kaçan gençler, inançları uğruna her şeyi göze alarak direniş gösterir. Mağaraya sığınmaları, hem fiziksel hem de manevi bir sığınmayı temsil eder. Bu tema, haksızlığa karşı direnme ve Hakk'a sığınma mesajını vurgular.

Sadakat, Dostluk ve Dayanışma: Ashab-ı Kehf'in birbirlerine ve inançlarına olan sadakati, kıssanın önemli temalarından biridir. Grup üyeleri, zorluklar karşısında birbirlerine destek olarak dayanışma örneği sergiler. Köpekleri Kıtımîr'in sadakati de bu temayı pekiştirir. Kıtımîr, inancı ve sadakati simgeleyerek gruba olan bağlılığını gösterir.

Sabır, Direnç ve Allah'a Tevekkül: Mağarada 309 yıl uyuyan gençler, büyük bir sabır ve direnç örneği sergiler. Bu uzun uyku, dünyevi zevklerden ve endişelerden uzaklaşarak Allah'a tevekkül etmeyi simgeler. Uykuları boyunca Allah'ın koruması altında olmaları, inanç ve tevekkülün önemini ortaya çıkarmıştır.

Fütüvvet-nâme Geleneği ve Ahlaki Değerler: Ashâb-ı Kehf kıssası, fütüvvet-nâme geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Cesaret, sadakat, doğruluk ve adalet gibi fütüvvet değerleri kıssada açıkça vurgulanır. Ashab-ı Kehf'in bâtılı terk edip Hakk'a yönelmesi fütüvvet idealini temsil eder.

Ashâb-ı Kehf Kıssasının Ritüel ve Kült Açısından Değerlendirilmesi

Kıssanın merkezinde tek tanrı inancına bağlılık ve putperestliğe karşı çıkış yer alır. Dakyanus'un tanrılık iddiasına karşı çıkan gençler, hakiki Tanrı'yı arama yolculuğuna çıkar. Bu yaklaşım, kıssayı tevhid inancının bir kültürel ifadesi haline getirir (Degh, 2003: 98-100). Ashab-ı Kehf kıssası, ritüel ve kült incelemesi için zengin bir kaynak sunmaktadır. Kıssada yer alan ayetler ve sembolizm, dinî inançların ve uygulamaların kültürel bağlamını anlamak için kullanılabilir.

Mağaraya Sığınma Ritüeli: Ashab-ı Kehf'in putperest hükümdar Dakyanus'tan kaçıp mağaraya sığınması, zulümden kaçıp Tanrı'ya sığınma ritüelini sembolize eder. Mağara, kutsal bir mekân olarak tasvir edilir ve Tanrı'nın korumasını temsil eder. Kehf Suresi 10. ayette "Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır, demişlerdi" ifadesi, mağaraya sığınmanın

dua ve yakarıyla birleştğini gösterir. Bu, zor zamanlarda manevi bir sığınak arama ve ilahi korumaya yönelme ritüelini yansıtır.

Uyku ve Uyanış: Ashâb-ı Kehf, mağaraya sığındıktan sonra, "Biraz uyuyalım, sonra gidelim" dediler. Kur'an-ı Kerim'de, "Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler " buyrulmaktadır (Kehf suresi, 25). Bu ayet, Ashâb-ı Kehf'in mağarada geçirdiği sürenin uzunluğunu ve mucizevi niteliğini vurgular. Cebrail, düzenli olarak mağaraya gelir ve onları bir yandan diğer yana çevirirdi. Bu durum, onların Allah'ın koruması altında olduklarını ve uykunun normal bir uyku olmadığını gösterir. 309 yıllık uyku, ölüm ve yeniden diriliş temasını sembolize eder. Kehf Suresi 18. ayette "Biz onları sağa sola çeviriyorduk." ifadesi, uykunun Tanrı'nın koruması altında gerçekleştiğini vurgular. Bu durum, ölümden sonraki dirilişe olan inancı ve Tanrı'nın kudretini yansıtan bir ritüel olarak yorumlanabilir.

Köpeğin Sadakati: Köpeğin gruba katılması ve sadakati, insanın Tanrı'ya olan bağlılığını sembolize eder. Köpeğin mağara girişinde uyumadan beklemesi ve şeytanları kovması, sadakatin ve uyanıklığın önemini vurgular. Kehf Suresi 18. ayette "Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış yatmakta idi." ifadesi, köpeğin koruyucu rolünü ve sadakatini tasvir eder. Bu anlayış, Tanrı'ya olan bağlılığın ve itaatin sembolü olarak yorumlanabilir.

Fütüvvet: Ashab-ı Kehf'in bâtılı terk edip Hakk'a yönelmesi, fütüvvet idealinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Fütüvvet, kişinin manevi olgunluğa ulaşması ve Tanrı'ya yaklaşması için gerekli olan erdemleri ve ahlaki değerleri benimsemesini ifade eder. Bu bağlamda Ashab-ı Kehf kıssası, fütüvvet yolunda ilerleyenler için bir örnek teşkil eder.

Ashâb-ı Kehf'in Kutsanması: Zamanla Ashâb-ı Kehf, inançları uğruna zulme direnen ve mucizevi bir şekilde korunan kişiler olarak kutsanmışlardır. Mağarada geçirdikleri uzun uyku ve uyanışları, ölümden sonra diriliş inancını sembolize eder. Bu durum, onların etrafında bir tür kült oluşmasına vesile olmuştur . Çeşitli kültürlerde, Ashâb-ı Kehf'e adanmış mekânlar ve ritüeller bulunur.

Sembolizm: Halk inanisında mağaralar; hazinelerin saklandığı, kutsal ve gizemli mekânlardır. Bu hazinelere ulaşmak için özel tılsımlar bilmek gerekir. Mağara, hazinesini kolayca vermez; ancak aldığı geri verenler dışarı çıkabilir (Yılmaz, 2010, s.194) Mağaralar aynı zamanda soyluların ata mağaralarına kurban sundukları, dişiliği ve rahimi simgeleyen, kaçanlara sığınak, vahşi hayvanlara barınak, insanların ilk evi, ilahi deneyimlerin yaşandığı ve doğumla özdeşleştirilen çok işlevli mitolojik mekânlardır (Boratav, 2012, s. 106). Mağara; sığınma, korunma ve manevi bir dönüşüm mekânını sembolize eder. Gençlerin mağaraya sığınması, dünyevi kötülüklerden uzaklaşarak manevi bir arayışa girmelerini temsil eder.

Uyku: Uzun uyku, ölüm ve yeniden doğuş, zamanın döngüsü ve ilahi koruma gibi çeşitli sembolik anlamlar taşır.

Köpek: Türk kültüründe köpek, önemli bir yere sahip olup Ahmet Caferoğlu'nun çalışmaları bu konuda değerli bilgiler sunmaktadır. Köpek kültürünün bir parçası olarak

köpek adının kişi adı olarak kullanılması dikkat çekicidir. Türk ve Moğol topluluklarında, doğum anında görülen ilk nesnenin çocuğa ad olarak verilmesi geleneği yaygındır. Caferoğlu, Sarı Saltuk'un müritlerini "Barağım" diye çağırıldığını tarihi kaynaklara dayanarak aktarır (Caferoğlu 1961, s.8) . Sadakat, bekçilik ve koruma sembolüdür. Kıtımîr'in mağara girişinde nöbet tutması, inancın korunması ve şeytani güçlere karşı direnmeyi simgeler.

1.3. Gökten İnen Sofra Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî , 24a-24b-25a-25b)

Hız. İsa kıssası, ahilik değerlerini zengin bir sembolizmle aktaran önemli bir anlatıdır. Kıssanın tematik incelemesi, ahiliğin temel prensiplerine ışık tutar. Hız. İsa'nın kavmi, otuz günlük oruçtan sonra kendisine ağır bir yük yüklediklerini söyleyerek, birinin otuz gün boyunca hizmet etse envai çeşit nimetlerle ağırlanacağını belirtip Hız. İsa'dan Tanrı'ya dua ederek gökten bir sofrayı indirmesini istediler. Bunu duyan Hız. İsa, onlara eğer gerçekten inanıyorlarsa Tanrı'dan korkmaları gerektiğini söyledi. Kavmi ise bu sofradan yemek, gönüllerinin tatmin olmak ve Hız. İsa'nın hak olduğunu bilmek istediklerini, bu mucizeye şahitlik etmek istediklerini söylediler. Bunun üzerine Hız. İsa dua ederek Allah'tan kendilerine, geçmişlerine, şimdiki ve gelecekteki dindaşlarına bayram olacak, Allah'tan bir işaret olacak ve onları rızıklandırarak bir sofrayı indirmesini diledi.

Allah, onlara sofrayı indireceğini fakat nankörlük edenleri şiddetli bir azapla cezalandıracağını bildirdi. Bunu kabul eden kavim, gökten sofranın tabak tabak indiğini gördüklerinde hayrete düştüler. Hız. İsa ise bu manzarayı görünce ağlayarak Allah'a bu sofrayı kendileri için rahmet, fitne kılmaması için dua etti. Sofra Hız. İsa'nın önüne geldiğinde üzerinde bir örtü vardı. Hız. İsa, yanındakilerden birinin sofrayı açmasını istedi fakat kimse öne çıkmadı. Bunun üzerine Hız. İsa örtüyü sofranın üzerinden alıp "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Sen rızık verenlerin en hayırlısısn." diyerek sofrayı açtı. Sofrayı açan Hız. İsa, kılçıksız ve derisiz, baş tarafında tuz, kuyruk tarafında bir kapta sirke ve yanında bir tabak zeytin bulunan kızarmış bir balık gördü. Oradakiler hayretler içinde Hız. İsa'dan balığı diriltmesini istedi. Hız. İsa'nın duasıyla balık dirildi ve çırpınarak kaçmaya başladı. Hız. İsa'nın işaretiyle balık tekrar pişmiş haline döndü ve Hız. İsa, kavmini balığı yemeye davet etti. Kavmi, önce Hız. İsa'nın yemesini istedi ancak Hız. İsa'nın bu yemeğe ihtiyacı olmadığını, onların iyiliği için istediğini söyledi. Kavmi yine de yemeye yanaşmayınca Hız. İsa, hasta, sakat ve yoksulları yemeğe davet etti. Gelenler balıktan yiyerek şifa buldu, yoksullar zengin oldu ve o gün bin üç yüz kişi doydu, fakat yemek hiç eksilmedi (25b). Akşam olunca sofrayı göğe yükseldi ve ertesi gün tekrar indi. Bu durum kırk gün boyunca devam etti. Sofra her sabah iner ve öğle vaktine kadar kalırdı. Allah, Hız. İsa'ya zenginlerin bu sofradan yememesi gerektiğini vahyetti. Hız. İsa bunu kavmine bildirince, onu cadı ve yalancı olmakla suçladılar. Hız. İsa'ya cadı diyen üç kişi, o gece uyuduktan sonra sabah domuz suretine dönüştüler. Yedi gün boyunca bu hâlde dolaştıktan sonra, sekizinci gün gece yer yarılıp içine düşerek cehenneme kadar gittiler. Bundan alınacak ders, Allah'ın nimetlerine şükredenlerin nimetlerinin artacağı, nankörlük edenlerin ise azaba uğrayacağıdır (26a).

Gökten inen sofraya, Allah'ın sınırsız cömertliğinin ve nimetinin sembolüdür. Ahilik, bu nimetin farkında olmayı, şükretmeyi ve israf etmemeyi öğütler. Maide Suresi'nin 114. ayetinde geçen gökten inen sofraya, bolluk, bereket ve ilahi lütfun sembolü olarak kültürel bir öneme sahiptir. Bu mucizevi olay, inananlar için bir bayram ve kutlama vesilesi olarak kabul edilir ve aynı zamanda Tanrı'nın rızıklandırıcı gücüne olan inancı pekiştirir. Kıssada, nimete nankörlük edenlerin cezalandırılması, şükür kavramının önemini vurgular.

Cömertlik ve Paylaşım: Hz. İsa'nın sofrayı yoksul ve hastalarla paylaşması, ahiliğin cömertlik ve yardımseverlik değerlerini somutlaştırır. Paylaşım, toplumda dayanışmayı güçlendirir ve sosyal adaleti sağlar.

Dürüstlük ve Adalet: Nimete nankörlük edenlerin cezalandırılması, ahiliğin dürüstlük ve adalet ilkelerini yansıtır. Ahilik, haksız kazançtan kaçınmayı ve adil davranmayı öğütler.

Maneviyat ve İnanç: Kıssa, ahilik geleneğinin dinî ve ahlaki boyutlarını vurgular. Mucizevi bir olay olan gökten inen sofraya, inancı ve Allah'a olan güveni pekiştirir.

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

"Gökten İnen Sofra" kıssası, dinî bir kült olan Hristiyanlığın inanç ve değerlerini yansıtır. Kıssada, Hz. İsa'nın mucizevi bir şekilde gökten sofraya indirmesi, onun ilahi gücünü ve Tanrı'nın elçisi olduğunu gösterir. Bu mucize, aynı zamanda Tanrı'nın insanlara olan merhametini ve onlara rızık verdiğini de vurgular. Kıssa, inananlar için bir kült nesnesi haline gelmiş ve dini ritüellerde ve törenlerde anılmıştır.

Sofra: Bereket, bolluk ve Tanrı'nın rızıkını simgeler. Gökten inmesi, Tanrı'nın insanlara olan lütfunu ve onlara verdiği nimeti gösterir (Jung, 2017).

Balık: Türk yaratılış mitlerinde balık, özellikle göl ve nehir kenarlarında yaşayan topluluklar için gök gürültüsünün hayvan biçimindeki temsili, bereket, refah ve bolluğun simgesidir (Çoruhlu, 1999: s.167).

Tuz, Sirke ve Zeytin: Tuza yüklenen manevi anlam, onu sadece bir baharatın ötesine taşır. Bağlayıcılığı, vefayı ve ilişkilerde sadakati temsil eden tuz, manevi bir güç olarak da kabul edilir (Elçin, 1997, s.464). Bu yiyecekler, sofranın zenginliğini ve çeşitliliğini simgelerken aynı zamanda acı, ekşi ve tatlı gibi farklı tatları da temsil eder. Bu kavram, hayatın farklı yönlerini ve deneyimlerini ifade edebilir.

Kıssada anlatılan olaylar bir ritüel olarak da yorumlanabilir. Hz. İsa'nın dua etmesi, sofranın gökten inmesi ve insanların yemekten yemesi Yunus Emre için anlatılan menkıbeyi hatırlatmaktadır. Rivayete göre Yunus Emre, Tapduk Emre'den ayrıldıktan yedi yıl sonra hocasının kendisini çağırdığını hisseder ve Bursa'dan Sivrihisar'a doğru yola çıkar. Yolda bir handa konakladığı gece, üç gençle tanışır ve ertesi gün birlikte yolculuk etmeye başlarlar. Üç gün boyunca, her gün gençlerden biri dua eder ve gökten üç çeşit yemek ve taze ekmek gelir. Üçüncü günün sonunda, gençler Yunus'tan da dua etmesini isterler. Yunus'un duası da kabul olur ve sofraya iner. Gençler, Yunus'un hangi isimle dua ettiğini sorarlar. Yunus, olanı biteni anlattıktan sonra gençlerin kimi aracı ederek dua

ettiklerini öğrenir. Meğer gençler, ünü Diyar-ı Rûm'a yayılmış olan Yunus Emre'nin adını kullanarak dua etmektedir. Yunus, yol arkadaşlarından ayrılıp dergâhına vardığında, Tapduk Emre'nin yaşlandığını ve gözlerinin görmez olduğunu öğrenir. Hocasıyla görüşmek için bir plan yapar. Buna göre Tapduk Emre kapıdan çıkarken, Yunus eşiğe uzanacaktır. Ayağı takılan Tapduk Emre, "Kimdir bu?" diye soracak ve Ana Bacı "Yunus" diye cevap verecektir. Eğer Tapduk Emre "Hangi Yunus?" derse, Yunus geri dönecektir. Ama "Bizim Yunus mu?" diye sorarsa, Yunus'un geri dönmesine izin verilmiş olacaktır (Özçelik, 2016: s. 137-140). Bu menkıbe, gökten inen sofrâ kıssasıyla benzerlik gösterir. Her iki hikâyede de dua aracılığıyla ilahi bir şekilde yiyecek sağlanır. Ancak Yunus Emre menkıbesinde, Yunus'un kendi adının kullanılmasıyla gerçekleşen mucize, onun manevi makamının ve Tanrı katındaki değerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu ritüel, Tanrı'ya şükretme, onun nimetlerine değer verme ve onunla bağ kurma amacını taşır. Kıssada geçen "nimete şükretme" ve "nankörlük etme" kavramları da bu ritüelin önemini vurgular.

2. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonunda Yer Alan 1352 Nolu Kıssalar

Burgazî Fütüvvet-nâmesi'nin farklı nüshaları arasındaki farklılıklar, eserin zaman içinde geçirdiği değişimleri ve farklı yorumlanma biçimlerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nüshaların karşılaştırmalı olarak incelenmesi fütüvvet anlayışının gelişimini, dönemin sosyal ve kültürel değerlerini ve edebî üsluplarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu farklılıklar, metinlerin aktarım sürecinde meydana gelen değişiklikleri ve farklı kültürel etkileşimleri de ortaya koymaktadır.

2.1. Tur Dağı'nın Yolcusu Kıssasının Tematik İncelemesi (Emîrî: 9a-9b-10a)

Tur Dağı'nın yolcusu kıssası, tasavvuf düşüncesinde ehmemmiyet arz eden ve Hz. Musa'nın bir mürid-i kâmil ile karşılaşmasını anlatan sembolik bir anlatıdır. Kıssada Allah, Hz. Musa'ya tüm ilimlerin en üstünü olan edebî öğrenmesi için bir Ahi tutmasını emreder. Hz. Musa'nın kimi Ahi tutacağını sorması üzerine Tanrı, Hz. Hızır'ı işaret eder. Hz. Hızır, Hz. Musa'yı sınamak için zorlu bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculukta bir gemiyi deler, bir çocuğu öldürür ve bir duvarı onarır. Hz. Musa, Hz. Hızır'ın yaptıklarına anlam veremeyip itiraz edince Hz. Hızır, ona sabretmesi gerektiğini ve her şeyin bir sebebi olduğunu anlatır. Hz. Musa'nın sabırsızlığı nedeniyle yolları ayrılır. Ancak Hz. Musa, Hz. Hızır'dan edep ilmini öğrenmek isteyince, Hz. Hızır ona Tur Dağı'na nasıl çıkması ve Tanrı ile nasıl konuşması gerektiğini öğretir. Hz. Musa, Hz. Hızır'ın talimatlarına uyarak Tur Dağı'na çıkar ve Tanrı ile edeple konuşur (Burgâzî, Emîrî: 9a-9b-10a). Kıssada bilgiye ulaşma yolculuğu, manevi rehberliğin önemi ve ilahi tecelli gibi temalar işlenir (Jung, 1998, s. 34-56).

Bilgiye Ulaşma Yolculuğu: Kıssada Hz. Musa'nın Tur Dağı'na yolculuğu, insanın bilgiye ve hakikate ulaşma arayışını simgeler. Hz. Musa, bilgisini yeterli görmeyerek daha fazla bilgiye ulaşmak için yola çıkar. Bu süreç, insanın sürekli öğrenme ve gelişme çabası içinde olması gerektiğini vurgular. Tur Dağı'nın yolcusu kıssası bilgiye ulaşma yolculuğu, manevi rehberliğin önemi ve ilahi tecelli gibi temaları işleyen sembolik bir anlatıdır. Kıssa,

insanın manevi gelişim yolculuğunda karşılaşılabileceği zorlukları ve bu zorlukların üstesinden gelmek için gerekli olan değerleri vurgular.

Manevi Rehberliğin Önemi: Hz. Musa'nın karşılaştığı mürid-i kâmil, manevi rehberliğin önemini vurgular. Mürid, Hz. Musa'ya yol gösterir ve ona manevi olarak ilerleyebilmesi için gerekli dersleri verir. Kıssa, manevi gelişim için bir rehber ihtiyacı duyulduğunu anlatır.

İlahi Tecelli ve Kudret: Mürid-i kâmilin gösterdiği olağanüstü olaylar, ilahi tecelli ve kudreti simgeler. Bu olaylar, Hz. Musa'ya Allah'ın sonsuz gücünü ve ilmini hatırlatır. Kıssa, insanın sınırlı aklıyla ilahi gerçekleri kavrayamayacağını ve teslimiyetin önemini vurgular.

Fütüvvetname Geleneği ve Ahlaki Değerler: Tur Dağı'nın yolcusu kıssası, fütüvvetname geleneğinde de yer alan önemli bir anlatıdır. Kıssada tevazu, sabır, bilgiye saygı ve manevi rehberliğe uyum gibi fütüvvet değerleri vurgulanır. Hz. Musa'nın müride olan saygısı ve itaati, fütüvvet erbabı için örnek teşkil eder (Çağatay, 1997, s. 21).

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Kıssada geçen Tur Dağı'na çıkış, dua etme, secde gibi ritüeller manevi bir yolculuğu simgeler. Hz. Hızır'ın öğrettiği ritüeller edebe uyum davranışın önemini vurgular.

Tur Dağı, ilâhi tecelli mekânı olarak kutsal bir semboldür. Hz. Musa'nın bu dağa çıkışı, manevi yükselişi temsil eder. Hz. Hızır'ın Hz. Musa'ya verdiği edep dersi, fütüvvet yolunda ilerleyenlerin uyması gereken kuralları simgeler. Hz. Musa'nın Hz. Hızır'a olan yolculuğu, manevi bir rehber arayışını ve dinî bir kült içindeki hiyerarşiyi temsil eder. Hz. Hızır'ın Musa'ya verdiği talimatlar, kültün ritüellerini ve kurallarını simgeler.

Ahilik: Hz. Musa'nın Hz. Hızır'ı ahi olarak kabul etmesi, manevi bir rehber arayışını ve bilgiye ulaşma yolculuğunu temsil eden bir ritüeldir. Bu aynı zamanda bir bağlılık ve itaat ritüelidir. Hz. Musa, Hz. Hızır'a sorgusuz sualsiz itaat etmeyi öğrenir.

Yolculuk: Seyr u süluk, Allah'ı müşahade etmek anlamına gelir ve bir şeyhin rehberliğinde Allah'a ulaşmak için yapılan manevi bir yolculuktur. Manevi boyutunun yanı sıra tarikat geleneği içinde somut bir uygulamaya da sahiptir (Cebecioğlu, 2019, s.565). Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın birlikte çıktıkları yolculuk, manevi bir yolculuğun ifadesidir. Bu yolculukta karşılaşılan olaylar, insanın içsel dönüşüm sürecindeki aşamaları temsil eder.

İlahi Bilgelik: Kıssa, insan aklının sınırlılığını ve ilahi bilgeliğin derinliğini vurgular. Hz. Hızır'ın eylemleri, görünürdeki anlamsızlıklarına rağmen, daha derin bir ilahi plana işaret eder.

Sabır ve Teslimiyet: Kıssa, sabır ve teslimiyetin önemini vurgular. Hz. Musa'nın sabırsızlığı, onun Hz. Hızır'ın bilgeliğinden tam olarak yararlanamamasına neden olur.

Gemi: Delinen gemi, dünyevi bağlardan kurtulmayı ve manevi özgürlüğe ulaşmayı sembolize edebilir.

Çocuk: Öldürülen çocuk, insanın nefsini terbiye etmesini ve içsel kötülüklerden arınmasını sembolize edebilir.

Duvar: Onarılan duvar, gizli bir hazineyi korumayı ve onu hak edenlere ulaştırmayı sembolize edebilir. Bu hazine, manevi bilgi veya içsel huzur olabilir.

Tur Dağı: Tur Dağı, Tanrı'nın Hz. Musa'ya vahyettiği kutsal bir mekândır ve ilahi tecelliyi sembolize eder. Hz. Hızır'ın Hz. Musa'ya Tur Dağı'na nasıl çıkması gerektiğini öğretmesi, manevi olgunluğa ulaşmanın yolunu gösterir.

Geminin delinmesi, çocuğun öldürülmesi ve duvarın onarılması gibi olaylar, görünürdeki anlamlarının ötesinde kader, ilahi adalet ve insanın sınırlı anlayışına dair sembolik mesajlar olarak yorumlanabilir. Hz. Musa'nın sabırsızlığı, insanın eksikliğini ve öğrenme sürecindeki zorlukları temsil eder. Kıssa, fütüvvet ehli bireylerin edep ve erkâna uymasının önemini vurgular. Hz. Musa'nın sabırsızlığı, edepsizlik örneği olarak sunulurken Hz. Hızır'ın öğretileri doğru davranış modelini gösterir. Kıssa, okuyucuya nefsin terbiye etmenin ve edebe uygun davranmanın önemini hatırlatır.

2.2. “Sen Cömertleri Seversin”: İncir Ağacı Kıssasının Tematik İncelemesi (Emîrî 11b-12a-12b)

Burgazî Fütüvvet-nâmesi'nde yer alan incir ağacı kıssası cömertlik, ilahi adalet, tövbe ve affetme gibi önemli temaları işler. Burgazî, Tanrı'nın yedi kişiyi fütüvvetle andığını belirtir ve bunlardan ilki incir ağacıdır. Bu durum, incir ağacının sembolik önemini vurgular. İncir ağacının fütüvvetle anılmasının nedeni, Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasıyla ilgili kıssada yatmaktadır.

Kıssaya göre, Âdem ve Havva yasak meyveyi yedikten sonra cennetten kovulurlar ve çıplak kalırlar. Utanç içindeyken, cennettekiler onlara yardım etmez. Ancak incir ağacı, cömertlik göstererek Âdem'e üç, Havva'ya beş yaprak verir ve onların çıplaklıklarını örtmelerini sağlar. Tanrı, incir ağacının bu cömert davranışını sorguladığında, incir ağacı şöyle cevap verir: “İlâhî! Senin yok olmayan, sona ermeyen sınırsız mülkün içinde bu güçsüz ve takatsız kulunun cömert olması doğal değil mi? Çünkü sen cömertleri seversin.” Kıssada, Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmaları sonrasında incir ağacının onlara yaprak vererek örtünmelerini sağlaması ve Tanrı'nın incir ağacını ödüllendirmesi anlatılır (Sarıkaya, 2002).

Cömertlik: Kıssanın merkezinde cömertlik teması yer alır. İncir ağacının Âdem ve Havva'ya yaprak vermesi onların zor durumunda yardım etme ve paylaşma erdemini simgeler. Tanrı'nın incir ağacına “Sen cömertlik ederek sır örttün” demesi cömertliğin ilahi bir değer olduğunu vurgular.

İlahi Adalet: Kıssada Tanrı'nın Âdem ve Havva'yı yasak meyveyi yedikleri için cezalandırması, ilahi adaletin tecellisini gösterir. Ancak incir ağacının cömertliği, Tanrı'nın merhamet ve affediciliğinin de bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Tövbe ve Affetme: Âdem ve Havva'nın işledikleri hatadan pişmanlık duymaları ve Tanrı'dan af dilemeleri, tövbe ve affetme temasını akla getirir. İncir ağacının onlara

yardım etmesi, tövbe edenlerin affedilebileceği ve yeni bir başlangıç yapabileceği mesajını verir.

Sır Saklama: İncir ağacının Âdem ve Havva'nın çıplaklığını örtmesi, sır saklamanın önemini vurgular. Fütüvvet geleneğinde sır saklamak, önemli bir ahlaki değer olarak kabul edilir.

Fütüvvet Değerleri: Kıssa cömertlik, adalet, tövbe, affetme ve sır saklama gibi fütüvvet değerlerini işler. İncir ağacının cömert davranışı, fütüvvet erbabı için örnek teşkil eder.

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Burgazî Fütüvvet-nâmesi'nde incir ağacının hikâyesi, ritüel, kült ve sembol bağlamında şu şekilde tasnif edilebilir:

Yapraklarla örtünme: Âdem ve Havva'nın incir yapraklarıyla örtünmesi, daha sonraki dinî ritüellerde kefen kullanımının sembolik bir öncüsü olarak yorumlanabilir. Sünnî İslam geleneğinde erkek kefeni gömlek, eteklik ve sargıdan oluşan üç parçadan; kadın kefeni ise bunlara ek olarak baş ve göğüs örtüsüyle birlikte beş parçadan oluşur (İnan, 1976). Üç ve beş yaprak sayıları, erkek ve kadınlar için kefen adetlerindeki farklılıklara da işaret edebilir.

İncirin yenmesi: Peygamberin incir yemeyi tavsiye etmesi ve bunu damla hastalığına kefarete olarak nitelemesi, incirin tüketilmesinin ritüel bir boyut kazandığını gösterir.

Cömertlik: İncir ağacının Âdem ve Havva'ya yaprak vermesi, fütüvvet kültüründeki cömertlik vurgusunu öne çıkarır. Tanrı'nın incir ağacını ödüllendirmesi de cömertliğin kutsal bir değer olarak kabul edildiğini gösterir.

Sır saklama: İncir ağacının Âdem ve Havva'nın çıplaklığını örtmesi, sır saklamanın önemini vurgular. Fütüvvetname'nin gizli bilgileri içermesi ve bunların ehil olmayan kişilerle paylaşılmaması gerektiğinin vurgulanması da bu kültürel değere işaret eder.

İncir ağacı: Cömertlik, bereket ve sır saklamanın sembolü olarak kullanılır.

Üç ve beş yaprak: Erkek ve kadın arasındaki farklılıklara ve kefen adetlerine sembolik bir gönderme olabilir.

Pamuk: İncir ağacından elde edilen pamuk (sembolik olarak), insanlığın ihtiyaçlarını karşılayan ve sürekliliği sağlayan bir sembol olarak yorumlanabilir.

2.3. Tevâzunun Rahmeti ve Kibrin Lâneti Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî, Emîrî: 13a-13b-14a)

"Tevâzunun Rahmeti ve Kibrin Lâneti" başlıklı kıssa, Âdem ile İblis'in anlatısı üzerinden tevazu, kibir, tövbe ve ilahi rahmet gibi temaları ele alır (Çobanoğlu, 2003, s. 45-53). Kıssada, İblis'in Âdem'e secde etmeyi reddetmesi üzerine Tanrı tarafından lanetlenmesi ve sorguya çekilmesi anlatılır. İblis, secde emrinin Tanrı'dan geldiğini ve dolayısıyla itaatsizliğin de Tanrı'nın takdiri olduğunu savunur. Ancak Tanrı, İblis'in bu savunmasını kabul etmez ve onu ebediyen lanetler. Cennetten kovulan Âdem, yeryüzünde yüzünü

toprağa sürerek üç yüz yıl ağlar. Tanrı, Âdem'i teselli eder ve kaderin onu dünyaya ve soyunun devamını sağlamak için gönderdiğini söyler. Âdem ise günahı işlemiş olsa da Tanrı'nın rahmetine sığınır ve suçu kendi nefsinde bulduğunu ifade eder. Bu tövbecar tavrı Tanrı'nın hoşuna gider ve Âdem'e ve soyuna merhamet edeceğini, onları cennete koyacağını vaat eder. Kıssa, insanın tevazu göstererek ilahi rahmete ulaşabileceğini ve kibirden kaçınması gerektiğini vurgular:

Tevâzu ve Kibir: Kıssada, Âdem'in tevazu göstererek Tanrı'dan af dilemesi ve İblîs'in kibirli davranarak lânetlenmesi, tevâzu ve kibrin sonuçlarını ortaya koyar. Âdem, hatasını kabul ederek ve Tanrı'nın rahmetine sığınarak affa ulaşırken, İblîs, kibri nedeniyle ilahi gazaba uğrar. Bu, tevâzunun rahmete kibrin ise lanete yol açtığını gösterir.

Tövbe ve İlahi Rahmet: Âdem'in tövbe etmesi ve Tanrı'nın onu affetmesi, tövbe ve ilahi rahmet temasını işler. Kıssa, insanın hata yapabileceğini ancak samimi bir tövbe ile Tanrı'nın affına nail olabileceğini vurgular. Âdem'in "Edepsizliğime bakma, sen Rahim olansın!" sözleri, tövbenin ve ilahi rahmetin önemini vurgular.

İnsanın Yaratılışı ve Kader: Kıssada Âdem'in cennetten kovulması ve yeryüzüne gönderilmesi, insanın yaratılışı ve kaderi hakkında düşünmeye sevk eder. Âdem'in dünyaya gönderilmesi, insanın imtihanlarla dolu bir dünyada yaşayacağını ve bu imtihanlarda tevazu ve tövbe gibi değerlere tutunması gerektiğini gösterir.

Fütüvvet Ahlakı: Kıssa, fütüvvet ahlâkında önemli bir yere sahip olan tevâzu ve alçakgönüllülük değerlerini vurgular. Burgazî, fütüvvet ehline kibirli olmama öğüdünü verirken Âdem'in tevazu dolu tavrını örnek gösterir.

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Kıssada Âdem'in yüzünü toprağa sürerek ağlaması tövbe ve pişmanlığın bir ritüeli olarak görülebilir. İblîs'in secde etmemesi ise isyanın bir ifadesidir.

Secde, Tanrı'ya itaatin ve saygının bir sembolüdür. İblîs'in secde etmeyi reddetmesi, onun kibir ve isyanını gösterir. Âdem'in gözyaşları ise pişmanlık ve tevâzunun sembolüdür.

Kıssada Âdem ve İblîs, insanın iç dünyasındaki zıtlıklara işaret eden sembolik figürler olarak karşımıza çıkar. Âdem, tevâzu ve itaati, İblîs ise kibir ve isyanı temsil eder. Yasak meyve, nefsin isteklerine boyun eğmeyi, Âdem'in cennetten kovulması ise günahın sonuçlarını sembolize eder. Âdem'in tövbesi ve affedilmesi, insanın hata yapma ve bağışlanma potansiyelini vurgular. Kıssa, tevâzu ve kibrin sonuçlarını göstererek okuyucuya ahlaki bir ders verir. Tevâzu, Tanrı'nın rahmetine ulaşmanın yolu olarak sunulurken kibir ise lanetlenmeye yol açar. Bu kıssa, fütüvvet ehlinin kibirden uzak durması gerektiğini vurgular.

3. Beyazıt Kütüphanesinde Yer Alan 5481 Nolu Nüshada Yer Alan Kıssalar

3.1. Bir Muhtekirin Sonu Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî, 11a)

Burgazî, ihtiyaç maddelerini ucuza alıp fiyatlar yükseldiğinde daha pahalıya satmak için stoklayan kişileri "muhtekir" olarak tanımlamaktadır (Arıcan, 2024, s. 42). Burgazî'ye göre

muhtekirler fütüvvete lâıyk değildir. Tövbe edip yedi yıl beklemleri durumunda fütüvvete lâıyk olabilirler.

"Muhtekir" kıssası ahlaki değerler, toplumsal sorumluluk, adalet ve tövbe gibi temaları işler. Kıssada, gemi yolculuğu sırasında ortaya çıkan bir muhtekirin yolcuların ve doğanın ortak tepkisiyle cezalandırılması anlatılır. Anlatı, bir grup insanın, aralarında bir peygamber de bulunan bir gemiye binmesi ile başlar. Denizde yol alırken gemilerinin yanına büyük balıklar gelir ve gemiyi zorlamaya başlarlar. Peygamber balıklara ne istediklerini sorar. Balıklar, gemide bulunan bir muhtekirin, kıtlık zamanında satmak üzere sakladığı tahıllar nedeniyle denizi çalkaladıklarını söylerler. Muhtekirin tövbe etmesini ya da denize atılmasını isterler. Gemidekiler muhtekire durumu bildirirler, ancak o tövbe etmeyi reddeder. Bunun üzerine muhtekir denize atılır ve deniz sakinleşir. Gemi yoluna selamete devam eder. Bu olay, muhtekirlerin fütüvvete layık olmadığını gösterir. Ancak tövbe edip yedi yıl geçerse fütüvvete kabul edilebilirler.

Kıssa; toplumsal sorumluluk, adalet, tövbe ve fütüvvet ahlakı gibi temaları işleyen sembolik bir anlatıdır. Ayrıca toplumun çıkarlarını gözetmenin, adaletli davranmanın ve tövbe etmenin önemi vurgulanmaktadır.

Muhtekirlik ve Toplumsal Sorumluluk: Kıssanın merkezinde, toplumun ihtiyaçlarını kendi çıkarları için istismar eden muhtekirlik ve buna karşı duyulan toplumsal sorumluluk yer alır. Muhtekirin açgözlülüğü, geminin ve yolcuların güvenliğini tehlikeye atar. Balıkların muhtekirin gemiden atılmasını istemesi doğanın bile bu adaletsizliğe karşı tepki gösterdiğini simgeler.

Adalet ve Ceza: Kıssada muhtekirin denize atılması adaletin tecellisini ve suçun cezasız kalmayacağını gösterir. Muhtekirin tövbe etmemesi cezasını haklı kılar. Bu toplumsal düzenin korunması için adaletin ve cezanın gerekliliğini vurgular.

Tövbe ve Affetme: Kıssa, tövbe ve affetme temasını da ele alır. Muhtekire tövbe etme fırsatı verilir ancak o bu fırsatı değerlendirmmez. Burgazî , muhtekirin yedi yıl sonra fütüvvete layık olabileceğini belirterek tövbenin ve affin mümkün olduğunu ancak bunun zaman ve samimiyet gerektirdiğini vurgular.

Fütüvvet Ahlakı: Kıssa, fütüvvet ahlakında önemli bir yere sahip olan toplumsal sorumluluk, adalet ve tövbe gibi değerleri vurgular. Muhtekirin davranışı, fütüvvet erbabının sahip olmaması gereken özellikleri temsil ederken yolcuların ve balıkların tepkisi fütüvvet erbabının nasıl davranması gerektiğine dair bir örnek sunar (Çelik, 2017, s. 90).

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Muhtekirin denize atılması, sembolik bir ritüel olarak yorumlanabilir. Bu ritüel, toplumdan dışlanmayı ve cezalandırılmayı temsil eder. Aynı zamanda toplumsal düzenin korunması için adaletin gerekliliğini vurgular. Ritüel bağlamında, muhtekirin denize atılması bir tür arınma ritüeli olarak okunabilir. Toplum, muhtekirin açgözlülüğü ve haksız kazancı nedeniyle kirlenmiş ve bu kirlilikten ancak muhtekirin cezalandırılmasıyla

arınabilir. Muhtekirin denize atılması, toplumsal düzenin yeniden sağlanması ve adaletin yerini bulması için gerekli bir ritüel eylemdir (Eliade, 1994, s. 78).

Gemi, yolculuk ve toplumsal birlikteliği simgeler. Balıklar, doğaüstü güçleri ve ilahi adaleti temsil eder. Tahıl, temel ihtiyaç maddelerini ve muhtekirin açgözlülüğünü simgeler. Eski Türkler'den günümüz Altay-Sayan Türkleri'ne kadar su, Türk tabiat kültüründe önemli bir yere sahiptir. Orhon yazıtlarında "yer-su" ifadesi, Türklerin koruyucu ruhları olarak geçer. Günümüzde Altay-Sayan Türkleri de "yer-su"ya atfen törenler düzenleyip, hayvanlarının bereketi için dualar ederler (İnan, 1976: s.45) Anlatıda da deniz imgesi, tehlikeyi ve bilinmezliği temsil etmektedir.

Kıssa, okuyucuya vurgunculuk ve ihtikâr gibi davranışların toplumda yarattığı olumsuzlukları gösterir. Muhtekirin tövbe etmeyi reddederek cezalandırılması, adaletin ve toplumsal düzenin önemini vurgular. Kıssa, fütüvvet-nâmedeki ahlaki ve toplumsal değerleri pekiştirerek okuyucuyu dürüstlük ve paylaşım gibi erdemlere yönlendirir. Kültürel bağlamda kıssa; iyilik ve kötülük, adalet ve haksızlık, açgözlülük ve cömertlik gibi evrensel temaları ele alır. Muhtekirin cezalandırılması, toplumda adaletin ve dürüstlüğün önemini vurgular. Kıssa aynı zamanda, doğaüstü güçlerin insan davranışlarını gözlemlediği ve cezalandırdığı inancını da yansıtır (Çobanoğlu, 1998; Bascom, 2010, s. 89).

3.2. Livata Ehlinin Sonu Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî , 12a-12b-13a)

Livata (oğlancılık) eyleminde bulunanlar, Tanrı'nın gazabına uğrarlar ve fütüvvete layık değillerdir. Lut Kavmi'nin başına gelen felaket de bu günahın kaynaklanmıştır. Kuran'da Lut Kavmi'nin helak edilişi anlatılır. Hz. Ali'nin yaşadığı bir olayda, efendisini livata yaptığı için öldüren bir köle Hz. Ali'ye getirilir. Köle, efendisinin kendisine yaptığı bu eylemden utandığını ve defalarca onu uyarmaya çalıştığını, ancak dinletemeyince öldürdüğünü söyler. Hz. Ali, köleyi bir gece alıkoyma ve ertesi gün kölenin efendisinin mezarının açılmasını emreder. Mezar boştur. Hz. Ali, livata eyleminde bulunanların öldüklerinde melekler tarafından kabirlerinden çıkarılıp Lut Denizi'ne atıldıklarını, cesetlerinin kıyıda yaşayan insanlar tarafından satıldığını anlatır. Bu nedenle köleyi suçsuz bulur ve serbest bırakır. (Arıcan , 2024) Bu Anlatı Hz. Ali'nin adaleti, livata günahının vahameti, fütüvvet erbabının vasıfları ve ilahi adalet gibi temaları ele almaktadır:

Adalet ve Hakkaniyet: Hz. Ali'nin olayı araştırmadan hüküm vermemesi ve gerçeği ortaya çıkarma çabası, adalet ve hakkaniyet temalarını vurgular. Kölenin efendisini öldürme sebebinin dinlemesi, olayın ardındaki gerçeği öğrenmek istemesi ve adil bir karar vermesi onun adaletli kişiliğini gösterir.

Livata Günahı ve Cezası: Kıssada, efendinin livata suçu işlediği ve bu nedenle ilahi cezaya çarptırıldığı anlatılır. Efendinin cesedinin kabirde bulunmaması ve Lût Gölü'ne atıldığı bilgisi, livata günahının ciddiyetini ve ilahi adaletin tecellisini vurgular.

Fütüvvet ve Ahlaki Değerler: Anlatı, fütüvvet ahlakında önemli bir yere sahip olan adalet, merhamet ve hakkaniyet gibi değerleri vurgular. Hz. Ali'nin köleyi serbest bırakması, onun merhametli ve adil bir fütüvvet erbabı olduğunu gösterir. Ayrıca livata

ehlinin fütüvvete kabul edilmeyeceği bilgisi, fütüvvetin ahlaki değerlere verdiği önemi vurgular.

İlahi Adalet ve Gazap: Kıssada efendinin livata suçu nedeniyle ilahi cezaya çarptırılması, ilahi adalet ve gazap temalarını işler. Bu olay, günahın cezasız kalmayacağını ve ilahi adaletin her zaman tecelli edeceğini göstermektedir. Kölenin ise efendisini öldürmek zorunda kaldığı için "gazidür" yani haklı savaşı olarak kabul edilmesi, ilahi adaletin bir başka yönünü ortaya koyar.

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Mezarın açılması ve cesedin bulunmaması, sembolik bir ritüel olarak görülebilir. Bu ritüel, ilahi adaletin tecellisini ve gerçeğin ortaya çıkışını simgeler.

Lût Gölü'ne atılma ve kefenlerinin satılması gibi unsurlar, kültürel bir inanış sistemini yansıtır. Bu kült, toplumsal değerleri koruma ve sapkın davranışları cezalandırma amacını taşır. Kıssada geçen Lût Gölü, günah ve cezalandırmanın sembolü olarak yorumlanabilir. Kölenin efendisini öldürmesi, nefsin şerrine karşı verilen mücadelenin sembolü olarak görülebilir. Hz. Ali'nin adaletli ve hikmetli tavrı ise ideal liderlik figürünün sembolü olarak değerlendirilebilir.

Kıssa, okuyucuya adalet, hikmet ve fütüvvet ilkeleri hakkında önemli mesajlar verir. Livatanın çirkinliği ve fütüvvete aykırılığı vurgulanırken Hz. Ali'nin adaletli ve hikmetli tavrı örneklendirilir. Kıssa, okuyucuyu doğru yola ve fütüvvet erdemlerine teşvik eder (Bascom, 2010).

3.3. Asılsız Arkadaş Kıssasının Tematik İncelemesi (Burgazî , 29a)

Bu anlatı, Burgazî Fütüvvet-nâmesi'nde iyi arkadaşlığın önemini ve kötü arkadaşlığın zararlarını anlatmak için kullanılan bir örnektir. Bir adam susayınca su içmek için bir kuyuya ip sarkıtır. Kuyuda bir adam, bir aslan, bir tilki ve bir yılan vardır. Adam önce tilkiyi çıkarır, tilki de yol boyunca ona yardım edeceğine söz verir. Sonra yılanı ve aslanı çıkarır, yılan da kuyudaki adamın kötü olduğunu söyler. Adam yine de kuyudaki adamı çıkarır ve o da kendisini Gazne şehrindeki sultanın kuyumcusu olarak tanıtır. Yolculuğuna devam eden adam, tilkinin kendisini yiyecek ve içeceklerle karşıladığını görür. Daha sonra aslan, ona padişahın kızının kaybettiği altın ve mücevherleri getirir. Adam Gazne'ye vardığında kuyumcuyu bulur ve kuyumcu ona ev sahipliği yapar. Kuyumcu, adamın torbasında padişahın kızının eşyalarını bulur. Padişah, eşyaları bulan kişiye büyük bir ödül vadetmişti. Kuyumcu, padişaha kızının eşyalarını bulduğunu söyleyerek ödülü almak ister, ancak kuyudaki adamın anlattıkları üzerine zindana atılır. Zindandayken, yılan onu ziyaret eder ve padişahın kızını sokarak, ardından verilen yapraklarla onu iyileştirmesini söyler. Adam bu şekilde padişahın güvenini kazanır, kuyumcuyu öldürtür ve hikayesini anlatır. Padişah da halkına asılsız kişilerle arkadaşlık etmenin tehlikelerini duyurur.

Anlatıdaki kuyudan çıkarılan tilki ve aslan kişinin zor zamanında ona yardım eden, vefalı ve iyi arkadaşları temsil eder. Kuyumcu ise kişinin güvendiği, fakat onu tehlikeye atan kötü arkadaşı temsil eder:

Güven ve İhanet: Kuyumcu, kişinin güvenini kazanır ancak onu ihanete uğratar. Bu durum, güvenin kırılğan olduğunu ve ihanetin acı verici sonuçları olabileceğini gösterir.

Yardımseverlik ve Bencillik: Tilki ve aslan, yardımsever ve cömert davranırlar. Kişiyi ihtiyaç duyduğu anda yardım ederler. Kuyumcu ise bencil ve çıkarıcıdır. Kişiyi tehlikeye atar ve kendi çıkarlarını düşünür.

Ritüel, Kült ve Sembol Açısından Kıssanın Değerlendirilmesi

Anlatının yapısı, bir kült ritüelini andırır. Yolcunun karşılaştığı denemeler ve hayvanlarla etkileşimi, manevi dönüşüm yolunda karşılaşılan engelleri ve aşamaları sembolize eder. Mitolojik anlatılarda yılan, hem iyi hem de kötü özellikleriyle, kimi zaman şeytani bir varlık kimi zaman da padişahlara yakışır şekilde hazineleri koruyan bir figür olarak karşımıza çıkar. Hem yeraltında hem de yeryüzünde yaşayan yılan, Altay efsanesinde yeraltı dünyasının hükümdarı Erlik'in yasak meyveyi yemesine aracılık eder ve bu yüzden Ülgen tarafından lanetlenerek şeytani bir varlığa dönüştürülür (Bakırcı, 2014, s. 200). Tilki ve aslanın yardımı, sadakat ve dostluğun önemini vurgularken, yılanın ihaneti, içsel ve dışsal tehlikelere karşı uyanık olmanın gerekliliğini gösterir. Kuyumcunun cezalandırılması ise adaletin ve ahlaki dengenin yeniden sağlanmasını temsil eden bir ritüel işlevi görür. Kuyu, zorluk ve çaresizliği simgeler. Hayvanlar, farklı insan karakterlerini temsil eder: "Tilki kurnazlığı, aslan gücü ve vefayı, yılan ise tehlikeyi ve kötülüğü simgeler". Altın ve mücevherler, dünyevi değerleri ve hırsı temsil eder (Campbell, 2016, s. 134).

Anlatıdaki kuyu, bilinçaltı, bilinmeyen ve içsel yolculuğun sembolüdür. Hayvanlar ise insanın farklı yönlerini temsil eden arketiplerdir: tilki kurnazlığı, yılan ihaneti, aslan ise asalet ve gücü simgeler. Kuyudaki adam, insanın kurtuluş arayışını, yolcu ise manevi rehberlik arayan bireyi temsil eder. Anlatıdaki altın ve mücevherler dünyevi değerleri ve ihtirası simgelerken, yılanın sokması ve panzehiri ise sınavları ve kurtuluşu temsil eder. Anlatı, okuyucuya iyilik ve kötülüğün sonuçları, nankörlüğün ve vefanın önemi, adaletin tecellisi gibi evrensel temalar hakkında düşünme fırsatı sunar. Aynı zamanda insan ilişkilerinin karmaşıklığını ve kaderin rolünü vurgular.

Sonuç

Bu çalışma, Fütüvvet-nâme'nin farklı nüshalarında yer alan kıssaları mukâyese ederek fütüvvet anlayışındaki çeşitliliği ve anlatı geleneğindeki değişimi ele almaktadır. Emîrî 1352 nüshasında yer alan "Tur Dağı'nın Yolcusu", "Sen Cömertleri Seversin" ve "Tevâzunun Rahmeti" kıssaları; genellikle cömertlik, tevazu, ilahi yardım ve keramet gibi temaları işlemektedir. Bu kıssalarda, manevi değerler ve erdemler ön plana çıkarılırken, tasavvufi bir bakış açısı hâkimdir. Bayezit 5481 nüshalarında ise "Livata Ehlinin Sonu", "Asılsız Arkadaş" ve "Bir Muhtekirin Sonu" kıssaları öne çıkmaktadır. Bu kıssalarda ise adalet, ahlak,

cezalandırma ve toplumsal düzen gibi konulara odaklanılmaktadır. Toplumsal ve ahlaki değerlerin vurgulandığı bu kıssalarda, didaktik bir yaklaşım benimsenmiştir.

Emîrî ve Beyazıt 5481 Nüshaları Karşılaştırmalı Tablosu

Konu	Emîrî Nüshası	Beyazıt 5481 Nüshası
Müellif	Yahya İbn Halil İbn Çoban	Belirtilmemiş
Tasnif Numarası	Eski: 1154/198, Yeni: 1352	5481
İstinsah Tarihi	H. 923/M. 1507	H. 1019/M. 1610
Müstensih	Belli değil	Belli değil
Yaprak Sayısı	70 (1a-70b) 9 satır	36 (1b-36a) 15 satır
Ebat	20,5x14 cm	21x15 cm
H. Musa ve H. Hızır	H. Hızır'ı Ahi olarak kabul eder	Bilgi yok
İncir Ağacı	Fütüvvetle anılır	Bilgi yok
H. Âdem	Yaratılışı, cennetten çıkışı ve fütüvvet ehli olması anlatılır	Bilgi yok
H. İbrahim	Şirkle mücadelesi anlatılır	Bilgi yok
H. Muhammed	Şeceresi belirtilir	Bilgi yok
Fütüvvet Yüzüğü	Kimlerin kullandığı ve nasıl kaybolduğu anlatılır	Bilgi yok
Kıssalar	Emîrî Nüshası	Beyazıt 5481 Nüshası
Livata Ehlinin Sonu	Mevcut Değil	Mevcut
Mezardaki Yaş Çubuklar	Mevcut Değil	Mevcut
Asılsız Arkadaş ve Bir Muhtekir'in Sonu	Mevcut Değil	Mevcut
Kâbe'den Süzülen Gözyaşı	Mevcut	Mevcut Değil
"Sen Cömertleri Seversin"	Mevcut	Mevcut Değil
Tur Dağı'nın Yolcusu	Mevcut	Mevcut Değil
Tevazunun Rahmeti ve Kibrin Laneti	Mevcut	Mevcut Değil

Ashâb-ı Kehf İsimleri	Yemliha,Ranus,Takyunus, Keştutuş,Feykunuş,Yusek, Eylimiş. Köpek: Kitmîr.	Mekeslemiyâ, Şâdtus, Rânus, Lestunis, Kurantûş, Yemlihâ, Beybus. Köpekler: Nun, Kitmîr, Suheyb.
-----------------------	--	---

İki nüsha arasındaki en belirgin fark, konu ve tema seçiminde ortaya çıkmaktadır. Emîrî 1352 nüshası daha çok manevi ve tasavvufi temalara odaklanırken 5481 nüshaları toplumsal ve ahlaki konuları ele almaktadır. Bu farklılık, fütüvvet-nâmenin zaman içinde değişen toplumsal ve kültürel değerleri yansıttığını düşündürmektedir.

Her iki nüshada da Hz. Ali, dervişler, hükümdarlar, tüccarlar ve çeşitli meslek gruplarından insanlar yer almaktadır. Ancak karakterlerin özellikleri ve rolleri, kıssaların konularına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Emîrî nüshasında Hz. Ali genellikle keramet sahibi bir kahraman olarak tasvir edilirken, Bayezit 5481 nüshasında daha çok adaletli bir yargıç veya öğüt veren bir bilge rolündedir.

Her iki nüshada da İslam kültürü ve tasavvuf geleneğine ait semboller ve motifler kullanılmaktadır. Ancak bu sembollerin anlamları ve kullanım biçimleri, kıssaların bağlamına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Burgazî Fütüvvet-nâmesi, ahilik geleneğinin önemli bir yazılı kaynağıdır. Bu metin, fütüvvet-nâme türünün özelliklerini taşır ve ahiliğin ahlaki prensiplerini, ritüellerini ve uygulamalarını detaylı bir şekilde anlatır.Fütüvvet-nâmelerdeki kıssaların en önemli özelliklerinden biri evrensel ahlaki değerleri ele almalarıdır. Dürüstlük, cömertlik, adalet, tevazu, sabır gibi erdemler, farklı kültürlerde ve zamanlarda daima önemini korumuştur. Fütüvvet-nâmeler, bu evrensel değerleri anlatılar aracılığıyla aktararak farklı toplumlarda yaşayan insanların ortak bir ahlaki zeminde buluşmalarına katkı sağlar. Semboller, fütüvvet-nâmelerde önemli bir rol oynar. Kıssalar, sıklıkla sembolik imgeler ve metaforlarla aktarılır.Bu semboller, okuyucuların anlatıların derin anlamlarını kavramalarına yardımcı olur.

Sonuç olarak fütüvvet-nâmelerdeki kıssalar, çok boyutlu ve işlevsel metinlerdir. Ahlaki değerleri öğretir, toplumsal düzeni korur, bireyler arasında dayanışma oluşturur ve kültürel değerleri aktarır.Bu kıssaların sembolik, tematik ve kültürel açıdan incelenmesi, fütüvvet geleneğinin ve ait olduğu toplumun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.

Kaynaklar | References

- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. Çizgi Kitabevi.
- Aktulum, K. (2015). "Folklorik bir metnin metinlerarası çözümlemesinin temel kavramsal bileşenleri", *Milli Folklor Uluslararası Kültür ve Araştırmaları Dergisi*, (108). 5- 17.
- Altın, K. Y. (2019). "Kült ve Kültür Arasında: Yeni Bir Kült Tanımlamasına Doğru". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 1052-1068.
- And, M. (2003). *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Arıcan, S. (2023). "Burgazî Fütüvvet-nâmesi'ne Göre Anlatılarla Ahlâkî Eğitim." *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (3), 119-122.
- Bascom, W. R. (2014). "Folklorun dört işlevi." *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2* . (2), 71-86.
- Baldıck, J.(2010). Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri. Nevin Şahin (çev). Hil Yayınları.
- Bakırcı, N. (2014). Eflâton Cem Güney'in "Masallar" adlı kitabında yer alan metinlerde mitolojik unsurlar. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 2(4), 4.
- Bayat, F. (2017). *Türk Mitolojik Sistemi* c. 1. Ötüken Yayınları.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi / Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Recep Özbay (çev). BilgeSu Yayıncılık.
- Caferoğlu, A. (1961). *Türk Onomastiğinde Köpek Kültü*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* .1-11.
- Campbell, J. (2006). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*. K. Emiroğlu (çev). İmge Yayınları.
- Campbell, J. (2016). *Mitolojinin Gücü Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji Ve Anlatılar*. MediaCat.
- Cebecioğlu, E. (1977). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara.
- Çağatay, N. (1952). "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2/3) . 61-84.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelik, A. (2017). Ahilik Kültürünün Kur'an ve Sünnet'ten Dayanakları [Sülemi ve Burgazi Fütüvvet-nâmeleri Örneğinde]. *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir. Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Yargı Yayınevi.
- Çelik, A. (2022). "Müellifi Meçhul İki Fütüvvet-nâme" .*Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (104) , 91-107.

- Çobanoğlu, Ö. (1997). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö.(2003). *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (1999). Türk mitolojisinin ABC'si. Kabalıcı Yayınevi.
- Degh, L. (2003). "Halk Anlatısı." Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. *Milli Folklor Yayınları*.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. İmge Yayınları.
- Erdem, E. "Fütüvvet-nâmelerin İslam İktisat Düşüncesi İçindeki Yeri". *İş Ahlakı Dergisi* 14/1 (2021a), 27-62.
- Erdem, E. (2021b). "Fütüvvetin ve Ahiliğin Menşei, Mahiyeti ve Türleri", *Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 'Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat' Özel Sayısı (5), 1-15.
- ES – SÜLEMİ .(1977). *Tasavvufta Fütüvvet*. (Çev. Süleyman Ateş). Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1953). "Burgazi ve Fütüvvet-namesi". *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953), 76-153.
- Gölpınarlı, A. (2015). *Melamiler ve Melamilik*. Kapı Yayınları.
- İbn-i, Yahya İbn-I. Halil, and Çoban. (2024). Feta'l-Burgazî. *Burgazî Fütüvvet-nâmesi'ne Göre Ahiliğin İnsan Yetiştirme Yöntemi ve Bunun Günümüze Yansımaları*. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Jung, C. G. ve Karabey R.. (1998). *Psikoloji ve din*. Okyanus Yayıncılık.
- Jung, C. G. .(2018). *İnsan ve Sembolleri*. Kabalıcı Yayıncılık.
- Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Alfa Yayıncılık.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Murtezaoğlu, S. (2012). "Kültürel belleğin ritüel yoluyla kuruluşu." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* (5.9), 344-350.
- Pala, A. (2013). "Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazi Fütüvvetnamesi." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (44) , 1-60.
- Ocak, A. Y. (2017). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları.
- Özçelik, M. (2016). *Yûnus Emre Menkıbeleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Raglan, L. (2014). "Mit ve Ritüel. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* 2. Geleneksel Yayıncılık.

- Sarıkaya, M. S. (2002). *13-16. asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Schimmel, A. (2005). Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri. Ekrem Demirli (çev). Kabalcı Yayınevi
- Uludağ, S. (2021). *Temel Tasavvufi Kavramlar*. Ketebe Yayınları.
- Ülgener, S. F. (2006). *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*. Der'in Yayınları.
- Yılmaz, K. (2006). Burgazi Fütüvvetname dil incelemesi-metin-sözlük. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Yılmaz, K. (2019). "Burgazî Fütüvvetnamesinin *Travnik Nüshası Üzerine Notlar*". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(3), 1313-1336.